

Вінс О. В.,

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Кузнєцова А. О.,

старший викладач Волинського національного університету імені Лесі Українки

ВЕРБАЛЬНЕ ВИРАЖЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ЛЮДИНИ НА РІЗНИХ ФАЗАХ «КУЛЬТУРНОГО ШОКУ» (на матеріалі оповідань Владіміра Камінера «Російське диско»)

Стаття присвячена художньому зображенню фаз «культурного шоку» у творі В. Камінера «Російське диско».

Ключові слова: культурний шок, соціокультурна адаптація, «медовий місяць», «примирення», «асиміляція», «зворотній культурний шок».

Статья посвящена художественному изображению фаз «культурного шоку» в рассказах В. Каминера «Русское диско».

Ключевые слова: культурный шок, социокультурная адаптация, «медовый месяц», «примирение», «ассимиляция», «обратный культурный шок».

The article is devoted artistic representation in the «culture shock» stages of W. Kaminer's work «Russian Disco».

Keywords: culture shock, social and cultural adaptation, «honeymoon», «reconciliation», «assimilation», «reverse culture shock».

У сучасних умовах міжетнічні контакти стають все більш інтенсивними та різноманітними. З кожним роком зростає кількість людей, які їдуть за кордон жити, працювати, вчитись, відпочивати. Самопочуття людини безумовно залежить від того, де вона знаходиться, хто та що її оточує. Потрапляючи у незнайоме середовище і відриваючись від звичного оточення, психіка терпить потрясіння. «Вплив чужої культури на людину спричиняє психічну напругу, стрес через неповну акультурацію, нетотожність культур, що в етнологічній літературі отримало позначення культурний шок» [4, с. 302].

Метою статті є художнє зображення емоційного стану людини на різних етапах «культурного шоку» на прикладі літератури мігрантів, а саме твору В. Камінера «Російське диско». Поставлена мета передбачає вирішення наступних завдань:

- пояснити поняття «культурного шоку»;
- виокремити мовні засоби на позначення фаз «культурного шоку».

Термін «культурний шок» був уперше використаний антропологом Калвер Обергом у 1954 році. Він визначив це поняття «як страх, викликаний втратою знайомих розпізнавальних знаків у соціальному спілкуванні» [7, с. 177-182].

Культурний шок – це серйозне випробування, що в якомусь сенсі нагадує психічний розлад. Як вважає О. Селіванова виявами культурного шоку є напруга через зусилля, які спрямовані на досягнення психологічної адаптації; почуття втрати; почуття самотності; порушення рольових очікувань і самоідентифікації; тривога від усвідомлення культурних розбіжностей, яка може перетворюватися на відразу до нової культури; почуття меншовартості через неспроможність справитися із ситуацією [4, с. 302]. Руйнування звичної для людини системи норм, цінностей, орієнтацій та стереотипів спричинює культурний шок. Він може мати як негативні так і позитивні наслідки. До симптомів «культурного шоку» зараховують постійне хвилювання, страх перед контактом з іншими людьми, дратівливість, плаксивість, підвищений критицизм по відношенню до нової і невиправдану ідеалізацію старої країни, роздратованість, невпевненість у собі, відмову вивчати мову і знайомитися зі звичаями країни, страх бути обманутим, відчуття безпорадності і непотрібності, зловживання алкоголем та наркотиками, депресії та спроби самогубства. Вважають, що в стані «культурного шоку» людина втрачає контроль над ситуацією. Власна некомпетентність, втрата очікувань може супроводжуватися сплесками гніву, агресивності та ворожості до представників країни, у якій вона перебуває [1; 6; 7].

Норвезький дослідник С. Лисгаард наголошує, що розглядаючи пристосування, адаптацію та благополуччя того, хто перебуває в іншій країні, можна помітити, що відчуття радості та задоволення у них поступово знижується, проте з часом знову зростає. Іншими словами мігранти, адаптуючись до нової культури, проходять три фази: першу характеризують ентузіазмом та підвищеним настроєм; другу – фрустрацією, депресією та відчуттям зняктовітості (власне «культурний шок»); у третій фазі ці відчуття переходять у впевненість та задоволення. Отже, «культурний шок» виникає перш за все в емоційній сфері особистості [3, с. 49].

Останнім часом з'являються як художні так і художньо-публіцистичні твори, які допомагають підготуватися до контакту з іншомовним та іншокультурним соціумом. Серед авторів все частіше можна почути ім'я Владіміра Вікторовича Камінера, німецького письменника російсько-єврейського походження, який народився у Москві, а потім у віці 23-х років переїхав до Берліна, вивчив німецьку мову, опублікував книги «Russendisko», «Die Reise nach Trulala», «Schönhauser Allee» та інших. Успіх В. Камінера перевершив усі очікування. Сьогодні він культова фігура в Німеччині. Важливим є те, що свої твори він пише німецькою, а не рідною російською мовою. Його короткі історії і розповіді смішні перш за все парадоксальністю сюжетів і комізмом героїв, які живуть в Німеччині, але часто не знають мови і культурних особливостей країни.

У газеті «Франкфуртер альгемайне» писали, що є три способи дивитись на світ: оптимістичний, песимістичний та спосіб В. Камінера [2, с. 172]. Відмінною рисою всіх його розповідей є гумор. У його книгах відчувається

любов і повага до Росії, до своїх співвітчизників, а його гумор м'який, людяний, який не переходить в жорстку іронію чи сарказм. Владімір Камінер не сміється, він посміюється, в тому числі і над самим собою, не відокремлюючи себе від представників російської культури. Так, наприклад, переїзд своєї мами до Німеччини В. Камінер описує так:

«Reif für die Reise wurde meine Mutter erst mit der Auflösung der Sowjetunion, als sie 1991 nach Deutschland emigrierte. Schnell entdeckte sie eine der größten Freiheiten der Demokratie, die Bewegungsfreiheit. Sie konnte nun überall hin. <...>. Man hat das Gefühl, auf einer weiten Reise zu sein und gleichzeitig bleibt man dem Zuhause irgendwie naher» [1, с. 23].

Не важко помітити, що відмінності між «старою» та «новою» культурою сприймаються через рожеві окуляри – все навкруги краще, гарніше, неймовірно тише («свобода демократії» та «свобода пересування»). Цю фазу культурного шоку називають «**медовим місяцем**». Людина безмежно захоплюється новим місцем проживання, звичаями, архітектурою, новими можливостями тощо.

Проходить декілька днів, тижнів чи місяців і все, як правило, змінюється. Людина перестає зосереджуватися на незначних розбіжностях між культурами. Її стан на стадії «**примирення**» характеризується депресією. Відмінності захоплюють, але відчувається втрата знайомої культурної підтримки та відсутність розуміння нових соціальних правил. Людина знаходиться в пошуку. Її емоційний стан характеризується збентеженням, дезорієнтацією, апатією, самотністю. Вона знову прагне їжі, до котрої звикла вдома. Ритм життя в новому місці може здаватися їй надто швидким або надто повільним, звички людей можуть дратувати тощо. Батько В. Камінера прийняв у 1993 році рішення емігрувати, але опинившись в Берліні він також важко проходить фазу вживання в культуру іншого народу:

«Hier wurde er depressiv, weil er nach dem langen anstrengenden Kampf nichts mehr zu tun hatte – wohl das Schlimmste, was einem mit 68 passieren kann. Die süßen Früchte des entwickelten Kapitalismus einfach zu genießen, war ihm zuwider. Mein Vater sehnte sich nach neuen Aufgaben, nach Verantwortung und Kampf um Leben und Tod. Wer sucht, der findet. So kam mein Vater auf die Idee, den Führerschein zu machen. Damit war er erst einmal für die nächsten zwei Jahre beschäftigt. Dreimal wechselte er die Fahrschule...Dann kam wieder eine lange Phase der Depression, bis er das Berliner Seniorenkabarett für sich entdeckte» [1, с. 22].

Через деякий час людина зникає до нового соціуму і починає вести рутинне життя. На стадії «**адаптації**» вона вже не реагує негативно, бо більше не відчувається пригніченою та самотньою. Вона знову поринає у повсякденні турботи, як це робила раніше на батьківщині.

«Auf mich wirkt Berlin wie ein Kurort. In erster Linie wegen des milden Wetters. Im Sommer ist es selten heiß, im Winter nie richtig kalt. Und es gibt ganz wenige Mücken, hier im Prenzlauer Berg eigentlich gar keine. Das ist selbstverständlich nicht der einzige Grund, warum mir Berlin so gefällt. Die Menschen finde ich auch cool. Die meisten Bewohner der Hauptstadt sind ruhig, gelassen und nachdenklich. <...>. Die Berliner tun stets, was sie für richtig halten und haben am Leben Spaß. <...> Laut Statistik haben in Russland nur 17,8 Prozent der Bevölkerung an ihrem Leben Spaß... Deswegen ziehe ich Berlin vor» [1, с. 64].

Її емоційний стан стабілізується, вона знову впевнена в собі, а поведінка інших більше не здається дивною, а навпаки адекватною, розсудливою. На цій стадії людина здатна бачити позитивні сторони еміграції і тверезо порівнювати культуру двох країн.

Звичайно на якомусь етапі виникає бажання поїхати на батьківщину, побачити друзів. Повернення до рідної культури після адаптації до нової може знову викликати вищеописані фази, котрі можуть тривати не дуже довго або ж так довго, як перший її культурний шок на чужині. Ця фаза отримала назву «**зворотній культурний шок**».

«Dort, wo ich herkomme, ist das Leben zum Leben ungeeignet. Wegen des starken Windes und der schlechten Verkehrsverbindungen wird jedes Vorhaben ungeheuer mühsam. Schon mit vierzehn ist man oft unglaublich müde, so richtig erholen kann man sich erst mit fünfundvierzig. Ganz oft geht man einkaufen und kommt nicht wieder, oder man schreibt einen Roman, merkt plötzlich auf Seite 2000, wie unübersichtlich das Ganze geworden ist, und fängt noch einmal von vorne an. Es ist ein zeitloses Leben, zu dessen größten Errungenschaften die Möglichkeit zählt, im eigenen Bett zu sterben. Ganz anders ist es hier, wo man unter Umständen mehrere Leben gleichzeitig führen kann, sein eigenes und das eines anderen. Für Menschen, denen ein solches Doppelleben gefällt, ist Berlin die ideale Stadt. Nichts ist hier so, wie es scheint» [1, с. 98].

До людини повертаються ті самі емоції, які вона пережила переїхавши на «нову» батьківщину. Почуття гніву, нервозності, тривоги, ворожості, хвилювання, фрустрації, обурення охоплюють її.

«Адаптація до нової соціокультурної ситуації може здійснюватися якісно по-різному в різних групах людей, які різними шляхами включаються в життя суспільства» [5, с. 295]. У «Російському диско» описано з якими труднощами вливались в нову культуру сам В. Камінер, його батько, мати, дружина і його друзі. Це люди різних вікових груп, різних характерів, з різним інтелектуальним розвитком, з різною освітою і зрештою з різним почуттям гумору. Соціокультурна адаптація в творі розуміється не як асиміляція людини в іншу культуру, а як збереження власної й водночас набуття нової.

Часом людина неспроможна зарадити собі з культурним шоком. Дехто опускає руки, не може асимілюватися у нову культуру й повертається у відчай додому; тоді як інші настільки вливаються у чужу на початках культуру, що без неї вже не можуть жити. Герої як і автор твору «Російське диско» шукають можливостей залишитись у новому соціумі назавжди, аби звільнитись від стресу. «Культурний шок» для героїв В. Камінера «стимулює процес міжкультурної комунікації, сприяє самопізнанню та самостверженню особистості» [6, с. 19].

Отже проблеми міжкультурної комунікації, інтеграції та асиміляції транслуються із суспільної свідомості та знаходять своє вираження у літературі мігрантів.

Література:

1. Грушевицкая Т. Г., Попов В. Д., Садохин А. П. Основы межкультурной коммуникации/ Под ред. А. П. Садохина. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 352 с.
2. Костина И. Н. Социокультурная парадигматика «Восток-Запад» в рассказах В. Каминера / И. Н. Костина // Сборник статей 9-й международной недели «Диалог культур – культура диалога». – Кострома : Костромской государственный университет им. Н. А. Некрасова, 2010. – С. 171-174.
3. Порох Д. О. Соціокультурна адаптація як складник адаптації іноземних студентів до навчання у вищому закладі освіти / Д. О. Порох. // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – № 3. – Луганськ : Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, 2010. – С. 47-53.
4. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: Напрями та проблеми. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 711 с.
5. Стефаненко Т. Г. Этнопсихология / Т. Г. Стефаненко. – [3-е изд., испр. и доп]. – М. : Аспект Пресс, 2004. – 368 с.
6. Adler P. S. The transitional experience: an alternative view of culture shock/ P. S. Adler // Journal of Humanistic Psychology. – 1975. – №15. – С. 13-23.
7. Oberg K. Cultural Shock: adjustment to new cultural environments/ K. Oberg. // Practical Anthropology. – 1960. – № 7. – С. 177-182.

Список ілюстративних джерел:

1. Kaminer W. Russendisko. / W. Kaminer. – München : Wilhelm Goldmann Verlag, 2000. –149 s.